

HEGYI GÉZA – W. KOVÁCS ANDRÁS

MEGJEGYZÉSEK AZ 1437–1438. ÉVI PARASZTFELKELES TÖRTÉNETÉHEZ

...a marxista
történetírás
osztályharcos
szemléletét e felkelésre
vonatkozóan is felülírta
az újabb kutatás.

Túlzás nélkül állítható: az 1437–1438. évi parasztfelkelés a középkori Erdély történetének a kutatás által legjobban ismert eseménye. Ennek alátámasztására elég csak néhány munkát felsorolni. 1898-ban jelent meg Kolozsvárott Gombos F. Albin (1873–1938) első összefoglalója,¹ majd a második világháború után – nem függetlenül a marxista történetírásnak a parasztfelkelések iránt mutatkozó érdeklődésétől – romániai történészek is elkezdtek foglalkozni a témával. Ștefan Pascu (1914–1998) először 1957-ben adta ki a később még egy kiadást megért összefoglalóját,² a romániai magyar történészek közül pedig Demény Lajos (1926–2010) történész és művelődéstörténész kezdett foglalkozni a kérdéssel. Utóbbi több kötetet és tanulmányt is szentelt a témának. Példaértékű kitarással kereste elő a csak rossz közlésekből ismert okleveles források eredetijét: 1960-ban nemcsak a felkelt parasztok küldöttei, illetve nemesek között létrejött két egyezséget rögzítő okleveleket közölte,³ hanem azokat is, amelyek a felkelés egyéb eseményeit említették.⁴ Ugyanebben az évben jelent meg az első összefoglalója,⁵ majd ezt követte egy másik, 1977-ben,⁶ végül pedig 1987-ben egy további, népszerűsítő formában, ezúttal Magyarországon.⁷

A Demény által 1960-ban közölt források mellett később újakat tett közzé Pataki József (1908–1993)⁸ és Dani János (1923–2005)⁹ 1958-ban, illetve 1974-ben. A külföldi olvasóközön-

A tanulmány az NKFI 119430. sz. pályázata támogatásával készült.

ség számára Székely György (1924–2016) írt egy összefoglalót 1980-ban.¹⁰ Mályusz Elemér (1898–1989) 1947-ben írt, de csak 1988-ban megjelent társadalomtörténeti munkájában viszonylag tág teret szentelt a felkelés történetének, bemutatásakor néhány új szempontot vetve fel.¹¹ Maga Demény az események 550. évfordulójára¹² állította össze a teljesség igényével a parasztfelkelés okmánytárát, de az végül csak 1991-ben jelenhetett meg; a forrásokat Bodor András, Köllő Károly és Szabó György fordították magyarra. A kötet teljes szövegükben, latinul közölte a főként okleveles forrásokat, és melléjük ugyancsak teljes szövegű magyar fordításokat csatolt. Tette ezt nem azért, mert a kétnyelvű szövegkiadás volt a román forráskiadás gyakorlata, hanem azért, mert ez látszott a legcélravezetőbbnek a múlt század nyolcvanas éveiben a román történetírásban egyre inkább teret nyerő, leegyszerűsítő és hamis beállítással szemben, amely a felkelést a román jobbágságnak a magyar nemesség elleni küzdelmeként értelmezte. A kötet jóformán ismeretlen maradt a magyar történetkutatás előtt, annak ellenére is, hogy két recenzió jelent meg a munkáról (egy magyarországi és egy romániai), de csak évekkel később, 1994-ben.¹³ A román kutatás – tudomásunk szerint – nem reflektált erre. A forráskiadványba Demény nem vette be Kolozs megye 1435. május 4-i oklevelét, mely egy Almáson lakó bizonyos Nagy Antalt említ (ezt közölte Dani 1974-ben),¹⁴ valószínűleg nemcsak a felkelés legfontosabb vezetőjével való bizonytalan azonosítás miatt, hanem azért sem, mert tartalma egyébként sem vonatkozott a mozgalom történetére.

Emlékeztetőül röviden az eseménytörténet: az erdélyi püspök által új pénzben követelt tized és az ezt követő kiközösítés miatt 1437 júniusában a Budai Nagy Antal kisbirtokos nemes vezette parasztsereg a belsőszolnoki Alparét mellett, a Bábolna nevű hegyen szekértábort állított fel, majd július elején Dés közelében a parasztsereg legyőzte a Csáki László vajda által vezetett nemesi hadakat. A nemesség és a felkelők képviselői július 6-án kötöttek egyezséget a kolozsmonostori konvent előtt (eszerint a nemesek enyhítik a jobbágyterheket, biztosítják a jobbágyok szabad költözését; a feltételek megtartását a Bábolna hegyen évente megtartott gyűlés kell hogy ellenőrizze, amelyen a jobbágság képviselőinek is jelen kell lenniük). Szeptember 16-án az erdélyi nemesség, valamint a székelyek és a szászok küldöttei Kápolnán uniót (*fraternam unionem*) kötöttek a felkelt parasztok ellen, majd szeptember végén a nemesség Apátinál (Doboka vármegye) ismét vereséget szenvedett. Október 6-án a parasztok és a nemesség képviselői újabb egyezséget kötnek (erről a kolozsmonostori konvent állít ki oklevelet október 10-én), amely, hasonlóan a korábbihoz, rendelkezik ugyan a jobbágyterhekről, de nem tesz említést az évenkénti gyűlésről, és a végleges rendezést az uralkodóra bízzák. Decemberben az erdélyi nemesi hadak Kolozsvár és Kolozsmonostor között legyőzik a parasztok seregét, Budai Nagy Antal elesik, és az elfogott vezéreket kivégzik. 1438 januárjának végén a nemesek visszafoglalják Kolozsvárt is, majd február 6-án a nemesek és a székely meg szász székek képviselői Tordán megújítják az 1437. szeptember 16-i kápolnai uniót.¹⁵

A rendszerváltozás utáni magyar történetírás – a korábbi, leginkább marxista történetírással ellentétben – nem korszakos jelentőségüként, hanem inkább epizódként értékelte a parasztfelkelést. „A korszak paraszti társadalmára jellemző lassú folyamatok” „drámai felgyorsulásaként” tekintette az erdélyi parasztfelkelést, még egyszer leszögezve, hogy „a magyarországi jobbágság legnagyobb fegyveres megmozdulása volt az 1514. évi parasztháborúig”.¹⁶ Az okok közül fontosabbakként a jobbágyköltözés korlátozását és az egyházi tizedekkel kapcso-

latos visszaéléseket jelölte meg, majd röviden ismertette a felkelés lefolyását és következményeit. A felkelés történetéről írt fejezet ezzel a rövid mondattal zárult: „a nemesség uralma helyreállt.”¹⁷

Időrendben haladva Demény Lajos munkái azok, amelyek legutoljára önálló kötetként tárgyalták a kérdést. A kutatás új tényanyagot azóta sem tárt fel, és kétséges, hogy ez jelentősen változna a továbbiakban. Demény legutolsó, 1987-ben megjelent monográfiájához és 1991-ben kinyomtatott oklevéltárához egyelőre csak néhány megjegyzés fűzendő.

1. A szerző joggal hangsúlyozta, hogy 1437-ben nem egy, hanem két, területileg is elkülönülő parasztmozgalom bontakozott ki: egyik – az ismertebb – Erdélyben, másik viszont mintegy 150 kilométerrel északnyugatra, a Nyírségben (Szabolcs, Szatmár és Ugocsa megye területén). Közvetlen kapcsolat nem mutatható ki közöttük.¹⁸ Nem látjuk igazoltnak viszont azt a határozott kijelentést, miszerint az erdélyi felkelés gócpontja Kalotaszeg Nádas-menti részén keresendő.¹⁹ Ennek megfogalmazásában főként az az oklevél befolyásolta, mely arról tudósít, hogy 1437 áprilisában Bogártelke határjárása közben Mákó, Daróc, Türe, Gorbó és Gorbófő lakói bántalmazták Antal kolozsmonostori apátot.²⁰ Az incidensben Demény a tizedfizetés körüli visszaélések miatt felhorgadó egyházellenes indulatok kirobbanását látta.²¹ Ez azonban aligha állja meg a helyét, mivel az apát, bár valóban rendelkezett tizedjoggal, ezt csak saját birtokain gyakorolhatta,²² így a dézsma ügyében legfeljebb a bogártelkiekkel lehetett volna konfliktusa, míg az öt renitens falu lakói az erdélyi püspököknek fizették a tizedet (pontosabban annak nagyobb részét), aki ráadásul földesuruk is volt.²³ Sokkal hihetőbb, hogy az eset valójában az, aminek látszik: a gyalui uradalmat birtokló erdélyi püspök és a szomszédos kolozsmonostori apátság évszázadokra visszanyúló torzsalkodásának²⁴ a részét képező határvita, amelyben a soktucatnyi jobbágy nem önszántából, hanem – mint az a latin szövegből kiderül – a püspök helybeli tisztartóinak (*officiales*) vezényletére vonult fel az általuk jogosnak vélt határ megvédésére. A név szerint ismert felkelők sorában nem is találunk Kapus- és Nádas-menti lakosokat (vagyis apátsági és püspöki jobbágyokat); ha részvételük nem is zárható ki (hiszen a minta rendkívül kisszámú, így nem is tekinthető reprezentatívnak), a fő korifeusok aligha közöttük keresendők.

Az erdélyi felkelés térbeli kiterjedésének alakulását elsősorban a résztvevők lakóhelye alapján követhetjük nyomon. Közülük csak 20 személyt ismerünk név szerint, szinte kizárólag a két kolozsmonostori szerződésnek köszönhetően, mely felsorolja a parasztok követeit és előljáróit.²⁵ Bár némelyiküknél nem szerepel a származási hely megnevezése, helyhez kötésüket megkönnyíti, hogy öt kapitány, a zászlótartó és egy követ – némileg eltérő névalakban – mindkét oklevélben előfordul. 1437 júliusában a felkelés súlypontja még egyértelműen a Szamos menti dombság északi és középső részére esett, vagyis a kalotaszegi uradalmak helyett a Doboka és Belsőszolnok megyei kis- és középbirtokosok falvaira. Ide köthető a hat kapitány közül négy (Diós, Buda [ma: Bodonkút], Kend [ma: Magyarzarvaskend²⁶], Antos), a zászlótartó (Vajdaháza), mind a négy követ (hárman Alparétról, egy Magyarbogátról [ma: Felsőbogáta]), valamint a bábolnai erődített tábor is. Csupán Nagy Tamás kapitány jött az északnyugat-mezőségi Székről, míg Jakab fia János mester lakhelye, Kolozsvár határesetnek számít. Úgy véljük, a hat kapitány származásának megoszlása (4:1:1) híuen tükrözi azt, hogy az egyes kistérségek milyen arányban képviseltették magukat eredetileg a parasztseregen belül.

Az októberi névsorban a fent már említett nevek mellett további személyek jelennek meg a törzsterületről (Diós, Csehiből [ma: Páncélcseh], Újfalú [a mai Borsaujfalú?]²⁷). Mások távolabbról érkeztek: a kalotaszeg-alszegi Almásról (ma: Nagymás), a felszegi Hunyadról (ma: Bánffyhunyad), az északkelet-mezőségi Búzáról és Zsomborról (ma: Szászsombor²⁸), a Nagy-Szamos völgyében fekvő Virágosberekéről és a Sajó menti Cegőrről (ma: Cegőtelke). A felsorolt helynevek azt sugallják, hogy a kezdeti sikerek nyomán a felkelés által érintett terület dél-nyugat és kelet irányában terjeszkedett.

Nincs tudomásunk ellenben Torda vármegyei résztvevőkről: e vidék érintettségére egyedül csak ercsei Alárdfi Jakab ügye utalhat, aki 1439-ben a Szokolra (ma: Mezőszokol) vonatkozó birtokjoga újbóli írásba foglalását kérte a királytól, mivel úgymond régi birtoklevele elveszett a parasztok lázadása idején.²⁹ Ennek kapcsán azonban óvatosságra int az, hogy a Dózsa György-féle felkelés után felmerült hasonló panaszok történeti értékét az újabb kutatás meglehetősen nagy szkepszissel kezeli.³⁰ Fehér megyében csak az északi határhoz közel fekvő Enyedről tudjuk, hogy a parasztháború végén a nemesek feldúlták – alighanem azért, mert a helyi közösség a lázadókhöz csatlakozott.³¹ Ettől délebbre és keletebbre semmiféle nyom nem utal a lázadás szellemének megjelenésére. Mindezek fényében Torda és Fehér megye esetében csak feltételesen és korlátozott mértékben, Küküllő kapcsán viszont egyáltalán nem bizonyítható az a megállapítás, hogy idővel a felkelés rájuk is kiterjedt.³²

2. Demény figyelmét elkerülte – a romániai diktatúra utolsó éveiben minden bizonnyal nem jutott el hozzá – Mályusz Elemér tanulmánya, mely jó néhány, addig hitelesnek tekintett oklevélről bizonyította be, hogy azok gr. Kemény József (1795–1855) hamisítványai.³³ Ezek között van váraskeszi Lépes Loránd erdélyi alvajda „a Szamos folyó melletti táborban” kelt 1437. szeptember 30-i oklevele is, amely elhalasztja Györgyfalvi Bálintnak Gyerőmonostori Balázs elleni perét. Indokként a parasztok lázadását jelöli meg és Györgyfalvi halálos megsebesülését a harcokban. Az oklevél azonban értéktelen 19. századi hamisítvány, mert eredetije a megjelölt helyen nem található, sőt a szöveget elsőként közlő Kemény kéziratok oklevélgyűjteményétől eltekintve újkori másolata sem ismeretes.³⁴ Emellett Gyerőmonostori-rokonságnak a korban élt (és ismert) tagjai között nem találunk egyetlen Balázst sem, ahogy a györgyfalvi nemesek 1430-as évektől rekonstruált családfáján sem szerepel Bálint nevezetű.³⁵

E hamis forrás kiküszöbölésével immár semmiféle érv nem támogatja azt az álláspontot, miszerint a parasztok és a vajda serege közti második összecsapásra a Kis-Szamos völgyében került volna sor.³⁶ Véleményünk szerint ennek színhelye keletebbre, a csatát követő tárgyalásoknak otthont adó Dellőapáti közelében keresendő, annál is inkább, mert – mint azt fentebb láthattuk – éppen a Mellyes, a Sajó és a Nagy-Szamos völgye lehetett az egyik térség, amelyre 1437 júliusa és októbere között a felkelés tüze áterjedt.

3. Máig tartja magát az a vélekedés, miszerint az a Kápolna mezőváros, ahol 1437. szeptember 16-án a nemesek, szászok és székelyek egyezsége kötöttek, a Belsőszolnok vármegyei, Déstől északra található Csicsókápolnával azonos.³⁷ Kézenfekvő volt ezt gondolni, hiszen ez a helység esik legközelebb az Alparét falu melletti Bábolna-hegyhez, ahol a parasztság elsáncolta magát. A fenti azonosítás azonban aligha állja meg a helyét, mert a települést először 1467-ben említik: ekkor Kápolnamező néven a csicsói várhoz tartozó román falvak egyike.³⁸ Kései felbukkanása nem írható a források pusztulásának a számlájára, mivel

a csicsói váruradalom 1405. évi tartozékai sorában még nem szerepel,³⁹ így bizonyos, hogy a 15. század első felében telepítették. Könnyen előfordulhat tehát, hogy 1437-ben még nem is létezett, de ha mégis fennállott, az újdonsült helységet akkor sem nevezhették *oppidumnak* (ilyen címére a későbbiekben sincs adat⁴⁰). Sokkal valószínűbb, hogy az egyezségi kötés helyszínéül a Küküllő megyei Felsőkápolna szolgált, mely már a 14. század elején egyházas hely volt.⁴¹ 1407 és 1439 itt ülésezett Küküllő vármegye kéthetente tartott ítélőszéke (*sedria*),⁴² később pedig többször is helyet adott az „erdélyrészi országglakók” tartománygyűlésének (pl. 1438, 1449, 1454, 1459, 1467).⁴³ Elsősorban földrajzi helyzete predesztinálta arra, hogy itt találkozzanak egymással a három „natio” képviselői, hiszen lényegében a vármegyei területek, a székely székek és a Szászföld összeszögellésénél feküdt.

A modern történetírás által „kápolnai unió” néven emlegetett egyezséget az erdélyi rendiség csirájának tekinti a kutatás egyik vonulata.⁴⁴ Megjegyzendő azonban, hogy ez nem egy alulról jövő kezdeményezés lehetett: az erdélyi rendek 1437-ben valószínűleg az alvajda kezdeményezésére gyűltek össze, mint ahogyan a későbbiekben is felsőbb parancsra tették ezt meg (a Kápolnán tartottak közül 1449-ben például bizonyosan a kormányzó parancsára).⁴⁵

Újabb, meghatározó jelentőségű adatok híján a felkelés történetének ismételt összefoglalása nem indokolt. Történeti ismereteink nem gyarapodtak, és a korszak megítélése sem változott: a marxista történetírás osztályharcos szemléletét e felkelésre vonatkozóan is felülírta az újabb kutatás. Fenti megjegyzéseink célja mindössze az, hogy a figyelmet újra Erdély történetének legjobban ismert epizódjára irányítsa.

■ JEGYZETEK

1. Gombos Ferenc Albin: *Az 1437-ik évi parasztlázadás története, különös tekintettel a jobbágyi viszonyokra s a huszitizmusnak hazánkban való elterjedésére*. Kolozsvárt 1898.
2. Ștefan Pascu: *Bobâlna*. [Buc.] 1957. (Pagini din istoria patriei); *Uő: Bobâlna*. Ediția a II-a revizută și completată. Buc., 1963.
3. Ludovic Demény: *Textele celor două înțelegeri, încheiate în 1437 între răsculați și nobili, după documentele originale*. Studii. Revistă de istorie 13(1960). 1. sz. 91–111.
4. Ludovic Demény: *Documente noi referitoare la răscoala de la Bobâlna*. Studii și Materiale de Istorie Medie 4 (1960). 395–421.
5. Demény Lajos: *Az 1437–1438-as bábolnai népi felkelés*. Buk., 1960.
6. Demény Lajos: *Paraszttábor Bábolnán*. Buk., 1977. (Testamentum.)
7. Demény Lajos: *Parasztfelkelés Erdélyben 1437–1438*. Bp., 1987. (Közös dolgaink. – A továbbiakban Demény: *Parasztfelkelés Erdélyben*)
8. Pataki József: *Az 1437-es felkelés kirobbanásának történetéhez*. Studia Universitatum Babeș et Bolyai. 3(1958). Fasc. II. Historia (Tomus III. Nr. 8). 55–65. Vö. Demény Lajos – Pataki József: *A huszita forradalmi mozgalom elterjedése hazánkban és hatása a parasztok 1437–38. évi felkelésére*. In: *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945–1955*. Cluj–Kvár, 1956. 223–234.
9. Ioan Dani: *Anton cel Mare de la Buda în lumina unui document inedit din 1435*. In: *Sub semnul lui Clío*. O-magiu acad. prof. Ștefan Pascu. Cluj, 1974. 317–325.
10. György Székely: *Antal Budai Nagy et la guerre paysanne de Transylvanie*. Études historiques hongroises 1980 publiées à l’occasion du XVe Congrès International des Sciences Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois. I. Bp., 1980. 85–100. Jegyzeteitlen változata: *Uő: Budai Nagy Antal*. In: *Ezer év. Arcképek a magyar történelemből*. Főszerk. Pozsgay Imre. Bp., 1985. 43–46.
11. Mályusz Elemér: *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban*. Bp., 1988. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 2. – A továbbiakban Mályusz: *Erdélyi magyar társadalom*) 72–80.
12. *Az 1437–1438. évi erdélyi parasztfelkelés forrásai*. Előszóval és jegyzetekkel közlésezi Demény Lajos. A latin okleveleket fordította Bodor András, Köllő Károly, Szabó György. Buk., 1991. (a továbbiakban: Demény: *Források*) 26, 227.
13. Török János: *Erdélyi parasztfelkelés*. Aetas. Történettudományi folyóirat. A kiadványt szerkesztette Koszta László. 1994. 1. sz. 244–246; *Colloquia* 1 (1994). 2. sz. 206–208 (Rüsz Fogarasi Enikő). A kötetről hírt adott még a Szabó Anikó: *A magyar levéltári irodalom bibliográfiája, 1993*. *Levéltári Közlemények* 66(1995). 1–2. sz. 307.
14. Az oklevél eredetijének mai lelőhelye és jelzete: Batthyaneum-könyvtár, Gyulafehérvár, a kolozsmonostori konvent magánlevéltára, LXXVI/92. Fényképmásolata: A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp., Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 275256.

15. A teljes bekezdés forrása (pár korrekcióval): *Magyarország történeti kronológiája*. Főszerkesztő Benda Kálmán. I. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Solymosi László. Bp., 1986. 256–257. A máig használt kézikönyv szerint 1437 márciusában Kardos János vezetésével Szászföldön és Fehér megyében felkelés tört ki (uo. 256). Az ezt említő oklevél azonban 1417-ben kelt, tehát nem kapcsolható az 1437. évi eseményekhez. (Lásd minderre Demény: *Források* 182.)
16. Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története 1301–1526*. Bp., 1988. (Osiris tankönyvek). 183–184. (a vonatkozó rész Engel Pál munkája).
17. Uo. 184.
18. Demény: *Parasztfelkelés Erdélyben* 118–119. A két felkelést már a kor krónikairódalma (Thuróczy, Bonfini) is megkülönböztette egymástól (vö. Demény: *Források* 160, 172–173.).
19. Demény: *Parasztfelkelés Erdélyben* 120.
20. DF 275262. Regesztája: Beke Antal: *A kolozsmonostori konvent levéltára*. Bp., 1898 (a továbbiakban: KmLt) 146. sz. Itt az oklevél tévesen 1437. április 3-i dátummal szerepel, jöllehet a helyes keltezés 1439. március 31. (a benne elbeszélte események viszont valóban 1437 tavaszán zajlottak). Mivel Deménynek csak Beke kivonatában volt alkalma megismerni e forrás tartalmát, a hibás keltekezést maga is átvette (Demény: *Parasztfelkelés Erdélyben* 117.). Az incidensről már 1437 áprilisában is készült jelentés (DL 28829).
21. Uo. 117.
22. 1377: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. Von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Michael Auner, Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch. I–VII. (1191–1496) Hermannstadt, Buk., 1892–1991. (a továbbiakban Ub) II. 462–463; 1385: DF 275199 = KmLt 61–62. sz.; 1415: Ub III 640–641; 1418: *Zsigmondkori oklevéltár*. Szerk. Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Mikó Gábor, Lakatos Bálint. I–XIII. Bp. 1951–2017. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52, 55.) VI 1679. sz.; 1419: uo. VII 881. sz.; 1429: DF 275249 = KmLt 124. sz.; 1451: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. Kivonatokban közléteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. I–II. (1289–1556). Bp., 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai: II. Forráskiadványok 17. – a továbbiakban: KmJkv) I. 981, 988. sz.; 1460: Ub VI .81–82 = KmJkv I. 1455. sz.
23. 1409: Ub III 477–478; 1470: KmJkv I. 1971. sz.; Jakó Zsigmond: *Adatok a dézsma fejedelemségkori adminisztrációjához*. Kvár, 1945. (Erdélyi Történelmi Adatok V. 2.) 52–53. — A püspök gyalui uradalmára Uő: *Az erdélyi püspökség középkori birtokairól*. In: Uő: *Tanulmányok és források Erdély történelméhez*. Szerk. Dáné Veronka, Fejér Tamás, Jakó Klára. Bp., 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.) 587–593.
24. 1342: *Codex diplomaticus Transylvaniae. Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*. Regesztákban, jegyzetekkel közléteszi Jakó Zsigmond (a III. kötetből Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével). I–IV. Bp., 1997–2014. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53.) III. 113. sz.; 1347: uo. III. 375. sz.; 1367: uo. IV. 645. sz.; 1373: DF 275192 = KmLt 53. sz.; 1408: DF 275211 = KmLt 78. sz.; 1426/1427: DF 275243–275244 = KmLt 116, 120–121. sz.; 1447: DF 275165 = KmLt 169. sz.
25. Demény: *Források* 76, 95–96.
26. A biztosan azonosítható lakóhelyek Szamos menti tömörülése kizárja azt a lehetőséget, hogy Kendet a Küküllő megyei Kiskenddel (Kendhidával) vagy Nagykenddel azonosítsuk (mint tette Mályusz: *Erdélyi magyar társadalom* 77 – vö. ellenben Demény: *Források* 220.). A középkorban Szarvaskend neve is kizárólag Kend formában jelentkezik, mellékevény alakja csak az újkortól adatolható (vö. *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. Írták Tagányi Károly, Kádár József, Réthy László, Pokoly József. I–VII. Deés, 1901–1905. IV. 278).
27. Az alább ismertetendő tények fényében a jóval keletebbre fekvő Kékesújfalut sem zárhatjuk ki a jelöltek sorából. Ellenben a szakirodalomban e vonatkozásban felmerült Kalotaujfalu és Tekeújfalut (vö. Demény: *Források* 225.) – távoli fekvésük okán – nagy valószínűséggel nem jöhetnek szóba.
28. A Doboka megye másik végében, Almás mellett fekvő Magyarzsombor a százas Henz családnév miatt zárható ki.
29. Demény: *Források* 124–126.
30. Neumann Tibor: *Bulgária – Erdély – Temesvár. Szapolyai János és a parasztháború*. In: *Keresztesekből lázadók*. Tanulmányok 1514 Magyarországról. Szerk. C. Tóth Norbert, Neumann Tibor. Bp., 2015. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.) 123–125.
31. Demény: *Források* 156. Vö. Uő: *Parasztfelkelés Erdélyben* 179.
32. Uo. 118, 119.
33. Mályusz Elemér: *Gróf Kemény József oklevélhamisítványai*. Levéltári Közlemények 59(1988). 197–216.
34. Uo. 208. – Demény: *Források* 94–95. A kritikai apparátus megjegyzése, miszerint az oklevél eredetiben maradt volna fenn az Állami Levéltár Kolozsvári Fiókjában őrzött Gyerőmonostori Kemény család levéltárában (uo. 193.) a szöveget elsőként közlő Kemény állítására vezethető vissza: a szóban forgó dokumentum valójában nem található meg a Kemény családnak sem a malomfalvi, sem a csombordi levéltárában (mindkettőt ma Kolozsváron őrzik).
35. Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. In: Uő: *Magyar középkori adattár*. CD-ROM, [Bp.] 2001. Mikola rokonsága 5–6. tábla: Radó és Kabos (gyerőmonostori), ill. Kemény (gyerőmonostori); Marius Diaconescu: *Structura nobilium din Transilvania in epoca angevină*. Cluj-Napoca, 2013. 442.
36. Vö. Demény: *Parasztfelkelés Erdélyben* 161–162.
37. Ub IV. 661; Demény: *Parasztfelkelés Erdélyben* 156; Demény: *Források* 220.
38. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Bp.), Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 27916.
39. *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez*. Szerk. Varjú Elemér, Iványi Béla. I–II. (A Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család története.) Bp., 1908–1928. (a továbbiakban: BánfOkI) I. 483.

40. Vö. *Szolnok-Doboka monographiája*. IV. 212–220. (Az 1437. évi említés [uo. IV. 212] itt nyilván figyelmen kívül hagyandó, mivel a tévesen ide vonatkoztatott egyezséglevélből származik [vö. uo. 215–217]. Ugyanez a megszorítás érvényes Aurel Suciu és Szabó M. Attila történeti helységnévtárainak vonatkozó szócikkeire is!) – Csicsókápolnán még 1553-ban is csak hat háztartás (két jobbágy, négy szegény) élt (Makkai László: Szolnok-Doboka megye magyarságának pusztulása a XVII. század elején. In: *Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve – 1942*. Kvár, 1943. 242).
41. Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–V. Bp., 1890–1913. (Hunyadiak kora Magyarországon VI–VIII, IXc.) V. 882.
42. W. Kovács András: *Megveszékelyek a középkori Erdélyben*. In: *Emlékkönyv Egged Ákos születésének 80. évfordulójára*. Szerk. Pál Judit, Sipos Gábor. Kvár, 2010. 185.
43. 1438: Ub V. 3; 1449: KmJkv I. 671. sz.; 1454: Ub V. 448–449; 1459: Ub VI. 56. = DF 275291.; 1467: KmJkv I. 1748. sz.; BánfOkI II. 87; C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. II. *Megyék*. Bp., 2017. (Monumenta Hungariae Historica. Elenchi. Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak). 469.–Kápolna alvajdai oklevél kelethelye 1440-ben: Ub V. 63–64.
44. Kordé Zoltán: *Hatalmi-politikai viszonyok Erdélyben a konstanzi zsinat korában*. In: „*Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris*”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. Bárány Attila, Pószán László. Debrecen, 2014. 276–277.
45. KmJkv I. 361. sz.

